

Företagsekonomi i skolan — i vems intresse?

Påverkas företagsekonomi av värderingar? Nej, säger många. Ämnet är objektivt. Tekniker och metoder är allmängiltiga. Ja, säger en del. Exempelvis LO som våren 1976 anmälde ett 20-tal läroböcker i företagsekonomi till objektivitetsgranskning. "Med den litteratur som används i företagsekonomi kunde den ekonomiska linjen på gymnasieskolan lika gärna heta arbetsgivarlinjen", sade Björn Malmberg på LO:s skolavdelning i samband med anmälan. Som lärare i ekonomiska ämnen på gymnasieskolan har vi funnit frågan om värderingar inom företagsekonomi väsentlig. En följdfråga som är minst lika intressant, är hur eleverna i gymnasieskolan påverkas av företagsekonomin inriktning. Utbildas de att betrakta företagsekonomiska problem enbart från ägarsynpunkt?

Vi har därför undersökt vilka värderingar som finns i några vanliga läroböcker och hur dessa kan ha påverkat eleverna. Vi har gått igenom 6 böcker som förekommer på några skolor i Göteborgs-

området. Resultatet blev nedslående. Genomgående skildras företagen och dess problem med ägarnas synsätt. Trots att alla läroböckerna utkommit under 70-talet, synes författarna helt opåverkade av de diskussioner som förts om arbetsmiljö, medinflytande, lönesystem etc. Inget eller föga utrymme ges för löntagarorganisationernas synpunkter och förslag.

Om arbetsmiljön säger t ex *Fek 18* av Berdenius-Henriksson: "Att förbättra miljön kostar pengar och dessa pengar måste hämtas ur samma pott som också skall användas till förbättringar av löner och sociala förmåner." Ett synsätt som knappast delas av löntagarorganisationerna men som framförts från arbetsgivarhåll. Samma bok har också synpunkter på medinflytande i företagen: "Man kan kanske också uttrycka det så att man gör ett bättre jobb om man fått påverka den egna arbetsmiljön." De anställdas legitima rätt till inflytande reduceras till en åtgärd för höjd produktivitet.

I L-O Andersson, *Allmän företagseko-*

nomi beskrivs det egna kapitalet i företaget som "de medel som företagens ägare satsar liksom de inom företaget uppkomna överskott som ägarna låter stå kvar i företaget." De anställdas betydelse för överskottens uppkomst lämnas därhän. I Holst m fl, *Kontakt med företaget* har författarna inte någon förståelse för de anställdas krav på medinflytande. "Det finns både tveksamhet och entusiasm för de olika lösningarna på det här mycket komplicerade problemet. En av svårigheterna gäller bristen på intresse för dessa frågor. De flesta engagerar sig hellre i andra frågor än företagens skötsel så länge verksamheten löper acceptabelt."

Den välkända intressentmodellen dyker upp i de flesta böcker. Hård kritik har riktats mot modellen från fackligt håll. Den framställer företagsledningen som en neutral medlare, som upprätthåller balansen mellan olika intressenter. På det sättet, hävdar facket, döljer man företagsledningens makt och dess beroende av kapitalägarna.

I Andersson m fl, *Vi och företaget* utvecklar författarna sin syn på företagsledningen och dess enligt dem oegennyttiga arbete. "Men ledningen har en särställning. Kunderna, leverantörerna, personalen och de andra intressenterna tänker naturligtvis i första hand på sig själva. De vill köpa billigt, få hög lön osv. Det är ledningen som representerar själva företaget, ser till att det fungerar och att intressenterna är nöjda."

Hur påverkas då eleverna av denna ensidiga litteratur? För att utröna det gick vi ut med en enkät till 322 elever på 2- och 3-årig ekonomisk linje och inom vuxenundervisning i Göteborgsområdet.

Några centrala företagsekonomiska begrepp beskrevs från två olika utgångspunkter, utan att det framgick för eleverna ur vilken källa beskrivningen hämtats. Den ena beskrivningen var från en lärobok för gymnasieskolan, den andra från en lärobok som används på LO-skolan Akers Runö för utbildning av löntagare-representanter i bolagsstyrelser.

LO:s lärobok *Ekonomi i företaget* utgår från den anställde och hans roll i företaget. Företagens miljöproblem beskri-

ver man på följande sätt: "Om privata och företagsekonomiska synsätt tillåts dominera vår bedömning av vad som är samhällsekonomiskt effektivt, förleder det oss till snedvridna och ibland omänskliga effektivitetskrav, ja ibland rent av misshushållning. Kända exempel finns både från den yttre miljön (föroreningar, slöseri med råvaror och andra naturrikedomar) och från arbetsmiljöerna." Det egna kapitalet är enligt *Ekonomi i företaget* "det kapital som ägarna förfogar över. Detta ägarkapital utgör företagets behållna förmögenhet, dvs tillgångarna minus skulderna. Det kan bestå av medel som ägarna tillskjutit verksamheten. I allmänhet består dock det egna kapitalet huvudsakligen av vinster från tidigare år som sparats i företaget. Källan till dessa vinster är naturligtvis de anställdas utförda arbetsinsatser."

Nedan visar vi ett av de fyra ämnesområdena som ingick i enkäten. Eleverna fick ta ställning på en skala 0—5 vilken beskrivning de ansåg överensstämde med verkligheten.

Den första beskrivningen är hämtad ur LO:s lärobok:

"Under produktionsprocessen sker en förändring, varigenom den färdiga varan får ett högre värde än det använda materialet.

Om vi från intäkterna drar bort kostnaderna för material, tjänster utifrån samt avskrivningar på produktionsapparaten, återstår lön och vinst. Detta motsvarar det samlade värdet av det arbete som utförts under perioden. Lönedelen utgår till de anställda som ersättning för det värde de som arbetskraft betingar på arbetsmarknaden. Vinsten däremot tillfaller företagets ägare som arbetsfri inkomst och ökar dessas förmögenhet. De anställda får m a o bara betalt för en del av sitt arbete, dvs arbetar gratis åt företagarna i den utsträckning vinst förekommer och kapitalägandet är åtskillt från arbete."

Den andra beskrivningen av samma ämnesområde är hämtad ur Holst m fl *Kontakt med företaget*:

"När företaget har större intäkter än kostnader uppstår *vinst*. Det är ett tecken på att företaget drivs ekonomiskt. Ett

företag, som driver verksamheten ekonomiskt, har t ex inte råd att betala höjda löner till de anställda och mer skatt till samhället. Det skapar inga nya arbetstillfällen, intressenterna saknar trygghet.

Man är på de flesta håll överens om att vinsten är ett mått på hur skickligt företagen förvaltar sina resurser. Vinstrika företag är alltså ett allmänt intresse. Där emot kan man naturligtvis diskutera hur vinsten ska fördelas. I vårt samhälle tillhör den ägaren av företaget. (Men han måste dela med sig en avsevärd del i skatt till stat och kommun).

Man ser då vinsten som ersättning för de risker ägaren tar med sina pengar. Men naturligtvis tar även de andra intressenterna risker. De anställda t ex riskerar ju sitt levebröd om företaget läggs ned."

Beskrivningarna i enkäten avsåg förutom vinstfördelning också kapitaltillväxt, arbetsmiljö och medbestämmande. En majoritet av eleverna ansåg att de gängse läroböckerna bäst beskrev verkligheten. I genomsnitt gav eleverna 3,8 poäng till citaten ur de vanliga läroböckerna och endast 2,5 poäng till beskrivningen från LO:s lärobok.

Den bild vi genom undersökningen fått fram av undervisningen i företagsekonomi finner vi helt oacceptabel. De ensidiga läroböckerna måste leda till, att eleverna får en helt felaktig bild av verkligheten utanför skolan. Den utveckling som sker mot ett ökat inflytande för de anställda i företagen, måste också tas upp i skolan. Utgångspunkten för ämnet företagsekonomi måste ändras så, att elevens kommande roll som anställd och samhällsmedlem ställs i centrum. Det är som anställda på olika nivåer, som det övervägande flertalet elever kommer att verka. Inte som företagsägare. Att det är möjligt, att ta fram läroböcker med den utgångspunkten har LO visat med sitt kursmaterial.

Vad kan då göras för att förändra situationen? Vi vill ge några förslag som vi tror kan leda till en mer allsidig och verklighetsanpassad undervisning. Fler kan

säkert tänkas. Det viktiga är att en diskussion om dessa frågor kommer igång.

- En översyn av läroplanens supplement måste snarast ske.
- Granskningen av läroböcker i företagsekonomi måste skärpas, så att en större allsidighet uppnås.
- Läroböckerna kan skrivas av författarlager med ekonomer från olika samhällsgrupper, t ex LO, TCO, gymnasieelever, lärare och representanter från läromedelsförlagen.
- De fackliga organisationerna måste öka sin produktion av läromedel som är anpassat till skolan.
- Ett större praktiskt inslag i undervisningen bör automatiskt leda till att eleverna får en större insikt i de anställdas problem.

Ekonomgruppen vid Lärarhögskolan i

Möndal 1976

Lars Bolin

C-G Ekström

Håkan Gustavsson

Jan-Åke Göransson

Johan Häggström

Östen Peterson

Lars Samuelsson

Gert Westerdahl

Referenser

- Andersson, K, [1976], "LO vill stoppa alla de här läroböckerna de är rena arbetsgivarpropagandan", *Fackföreningsrörelsen*, nr 5
- Andersson, L-O, [1973], *Allmän företagsekonomi*, Hermods Studentlitteratur, Malmö
- Andersson, L, Burén, G, Henriksson, S, [1971], *Vi och företaget 11*, Läromedelsförlagen Stockholm
- [1972], *Vi och företaget 21*, Läromedelsförlagen Stockholm
- Berdenius, J-O, Henriksson S, [1974], *Fek 18, Företagsekonomi för linje 18*, Stegelands förlag, Falköping
- Holst m fl, [1972], *Företagsekonomi 1. "Kontrakt med företaget"*, Läromedelsförlagen, Stockholm
- Lärlärolaget på LO-skolan, Akers Runö, *Ekonomi i företaget* — En handledning för löntagarepresentanter i styrelsen
- Läroplan för gymnasieskolan*, allmän del och supplement, [1970], Utbildningsförlaget, Stockholm